

Unitat 11

El positivisme i l'utilitarisme. J.S. Mill

1. Marc històric i cultural. El liberalisme i el positivisme
2. John Stuart Mill. Vida i obres
3. Concepció moral. El principi d'utilitat
4. Reformisme econòmic i social
5. Filosofia política. La llibertat i el principi del dany
6. *L'utilitarisme*

1. Marc històric i cultural. El liberalisme i el positivisme

- El segle XIX és el segle de la **revolució industrial** (ja iniciada a la Gran Bretanya a finals del XVIII):
 - Es transforma una societat agrícola en una altra d'industrial i urbana.
 - Neix una **nova organització de la producció** basada en la **indústria**.
 - Apareix una **nova divisió social** fonamentada en l'oposició entre la **burguesia** capitalista i el **proletariat**.
- En aquest context, es dissol la coincidència d'interessos entre la burgesia i les classes populars que havia fet possible les revolucions de finals del segle XVIII i neix una forta oposició entre el proletariat i la burgesia:
 - La burgesia capitalista s'identifica amb els principis econòmics i polítics del primer **liberalisme**:
 - Afirmació de la **llibertat individual**.
 - Defensa de la **propietat privada**.
 - Reivindicació d'un marc legal basat en la **divisió de poders**.
 - El proletariat va prenent consciència de la desigualtat social i s'hi enfronta en nom de principis com ara:
 - L'ideal d'**igualtat**.
 - La **dignitat** humana.
 - La **llibertat efectiva**.
- D'altra banda, durant el segle XIX es passa del romanticisme, que enalteix la passió, els sentiments i la llibertat individual, al positivisme i el científisme, que defensen que l'únic coneixement vàlid és el coneixement científic i reten culte al progrés científic i tecnològic.

El liberalisme

- El liberalisme té dos vessants:
 - **Liberalisme polític:**
 - S'oposa a la divisió social de l'Antic règim, a l'absolutisme i als privilegis de la noblesa i l'Església.
 - Reivindica les llibertats polítiques.
 - **Liberalisme econòmic:**
 - L'economia s'ha d'autoregular, segons la llei de l'oferta i la demanda, sense la intervenció de l'Estat. La mínima intervenció de l'Estat conduirà a una societat més harmoniosa i justa i afavorirà el progrés.
 - Defensa el dret a la propietat.
 - Considera l'interès individual i la recerca del benefici com a motor de l'activitat econòmica.
 - Les figures més destacades del liberalisme econòmic clàssic són:
 - **Adam Smith** (1723-1790). A la seva obra *Investigació sobre la naturalesa i les causes de la riquesa de les nacions* defensa que la lliure competència és el motor del progrés.
 - **Thomas R. Malthus** (1766-1834). Va pronosticar el desajust entre el creixement en progressió aritmètica dels recursos naturals i l'augment en progressió geomètrica de la població.
 - **David Ricardo** (1772-1823). Defineix el valor de canvi d'un producte en funció dels costos de producció i, especialment, de la quantitat de treball esmerçada en la seva producció; enuncia la llei de bronze (o de ferro) dels salaris, segons la qual aquests tendiran a ser els mínims per garantir la subsistència dels treballadors.

El positivisme

- **Auguste Comte** (1798-1857) és l'iniciador del positivisme.
- El positivisme, que deriva dels corrents empiristes del segle anterior, entén que els **fets positius** (els fets empírics, establerts per la ciència) són l'única realitat objecte del coneixement. Qualsevol proposició que no es pugui reduir al mer enunciat d'un fet no té cap valor cognitiu.
- Comte defensa que els mateixos mètodes inductius que serveixen per estudiar la natura han de servir també per estudiar els fets humans. Des d'aquesta actitud se'l considera el pare de la **sociologia**.
- Comte enuncia la **lleï dels tres estadis o tres estats**, que es repeteix en la història de la humanitat, el creixement personal, i el desenvolupament del saber. Segons aquesta llei, en tots aquests àmbits se succeeixen els estadis següents:
 - **Estat teològic**, en el qual les explicacions es remeten a agents sobrenaturals.
 - **Estat metafísic**, en el qual les divinitats són substituïdes per categories abstractes i especulacions incomprovables.
 - **Estat positiu**, que se centra en els fets i les relacions entre els fets.
- Comte defensa que la direcció científica de la realitat propiciarà l'ordre i el progrés. Recupera la figura platònica del savi o científic governant.

2. John Stuart Mill. Vida i obres

- John Stuart Mill (1806-1873), va néixer a Londres, de pares escocesos.
- Fill de James Mill, filòsof positivista i utilitarista, que era secretari i col·laborador de Jeremy Bentham i amic de David Ricardo. J.S. Mill estarà molt influït per tots ells i per Comte, de qui prendrà la idea de la necessitat d'una organització científica de la societat.
- Va rebre una educació molt exigent (als 5 anys ja sabia grec), amb escàs contacte amb altres nens, en uns principis liberals, utilitaristes i positivistes, contraris al dogmatisme i a les creences religioses i tendents a desconfiar del món de les emocions. Als 20 anys patirà una crisi que el portarà a rebutjar la rigidesa d'aquesta formació. L'utilitarisme de J.S. Mill incorporarà una visió molt més positiva de l'espontaneïtat i la imaginació que les concepcions del seu pare, James Mill, o de Jeremy Bentham.
- J.S. Mill va intervenir en la creació del Partit Radical i va ser diputat. Casat amb la feminista Harriet Taylor, va defensar la llibertat d'expressió i pensament, la llibertat religiosa, el dret de vaga, els drets de les minories i de la dona, la independència d'Irlanda, etc. Va presentar a la Cambra del Comuns una proposta a favor del sufragi femení, que va perdre.
- Obres:
 - *Sistema de lògica demostrativa i inductiva* (1843)
 - *Principis d'economia política* (1848)
 - *Sobre la llibertat* (1859)
 - *L'utilitarisme* (1861-1863)
 - *De la servitud de les dones* (1869)

3. Concepció moral. El principi d'utilitat

- L'utilitarisme, que J.S. Mill pren de Bentham i del seu pare James Mill, és una posició ètica que afirma que **allò bo és allò que és útil per proporcionar la màxima felicitat o el màxim plaer al màxim nombre possible de persones** (*the greatest happiness of the greatest number*). Aquest principi s'anomena **principi d'utilitat** o de **màxima felicitat** (text 1).
- En conseqüència, l'ètica utilitarista pot ser qualificada com a:
 - **Hedonista** (la finalitat última és el plaer); els utilitaristes tendeixen a identificar felicitat i plaer (text 4) (text 5).
 - **Empirista i científista**: s'han de poder establir criteris ètics a partir del coneixement empíric o de la pràctica, fent un càlcul dels plaers que es poden obtenir; el bé ha de ser avaluat de forma objectiva pels seus resultats mesurables.
 - **Conseqüencialista**: les accions o les regles no tenen un valor (bo o dolent) per si mateixes, sinó pels efectes que produeixen.
- L'utilitarisme de J.S. Mill es particularitza perquè:
 - Introdueix una **diferència qualitativa** entre els plaers: els plaers de l'enteniment, dels sentiments, de la imaginació, són superiors als plaers purament sensuals, no només perquè duren més, com ja deia Epicur, sinó perquè són intrínsecament millors: és millor ser Sòcrates insatisfet que un gorri satisfet (text 2).
 - Insisteix en l'**aspecte comunitari**, i no estrictament individual, de l'utilitarisme: una conducta és bona perquè incrementa la felicitat de tota la comunitat, i no només del mateix agent (text 3).
 - És un **utilitarisme de les regles** més que un **utilitarisme dels actes**, perquè:
 - Centra la seva atenció en les **regles**, més que en els **actes individuals**.
 - Entén que la **conducta moral és la que segueix regles universals que augmenten la felicitat**.
- Mill afirma que el fonament últim del principi d'utilitat és un «**sentiment subjectiu de la ment**» o **consciència moral** comú a tots els éssers humans, que es manifesta, per exemple, en els remordiments. Aquesta consciència moral té una demostració empírica: tota persona desitja la pròpia felicitat i, per tant, aquest és el bé últim que cal desitjar per a tothom. Ara bé, aquest sentiment virtuós no es pot dir que sigui innat, sinó que es va adquirint per l'educació.

4. Reformisme econòmic i social

- Mill rebutja les condicions socials del proletariat de l'època de la revolució industrial: treball infantil, jornades de més de dotze hores, condicions insalubres, nul·la protecció legal, absència de sistemes de protecció social, salaris miserables...
- Basant-se en el principi de màxima felicitat, proposa que l'Estat intervingui, regulant les condicions de treball, tot i que no qüestiona radicalment el sistema social o el principi liberal de no intervenció de l'Estat en l'activitat econòmica.
- Mill rebutja el naturalisme econòmic, segons el qual la llei de l'oferta i la demanda és una llei natural. La legislació ha de fomentar les cooperatives de producció, limitar el dret a l'herència, etc.
- No qüestiona radicalment la propietat privada, però adverteix sobre la seva distribució injusta.
- Igualment, Mill detecta limitacions al principi liberal de la persecució egoista del propi lucre com a únic motor econòmic.
- Assenyala l'educació i la formació cultural com a garantia de la llibertat.

5. Filosofia política. La llibertat i el principi del dany

- A *Sobre la llibertat*, Mill reflexiona sobre la **llibertat**. No es tracta del lliure albir o llibertat de decisió (l'absència de determinació, la capacitat interior de decidir de fer o no una cosa) sinó de la **llibertat civil o política** (l'absència de coacció).
- El que Mill es pregunta és els límits entre la llibertat i la legítima intervenció social en la vida de cadascú.
- Mill no és contractualista (no creu que la societat s'hagi de concebre com a producte d'un contracte, sinó que entén que l'ésser humà és per naturalesa un ésser social), però pensa que el fet de viure en societat imposa a tothom un certs límits a la seva llibertat i unes obligacions envers els altres.
- La coacció o limitació de la llibertat la podria exercir:
 - L'Estat: seria la coacció a la llibertat política. S'exerciria mitjançant els aparells repressius.
 - La societat: la coacció a la llibertat social. És la coacció que imposa l'opinió pública.
- Mill analitza diversos arguments que s'usen en ocasions per restringir la llibertat civil o política:
 - En ocasions s'argumenta que la societat o l'Estat ha de limitar la llibertat d'una persona **pel bé de si mateixa**.
 - En ocasions s'argumenta que la societat o l'Estat ha de limitar la llibertat d'una persona per evitar que actuï d'una **forma immoral**.
 - En ocasions s'argumenta que la societat o l'Estat ha de limitar la llibertat d'una persona en nom del **principi del dany**, és a dir per evitar que es lesionin els drets dels altres.
- Mill **només accepta la interferència en la llibertat personal en nom del principi del dany**:
 - Cada individu té dret a fer el que li sembli convenient sempre que això no suposi un dany o perjudici per als altres. Cadascú ha de ser lliure per buscar el seu propi bé de la manera que li sembli convenient, sempre que no perjudiqui els altres.
 - L'Estat hauria de reduir totes les barreres a la llibertat i adequar-les al principi del dany.
 - L'individu ha de gaudir plenament de llibertats individuals com ara les de consciència, expressió, la de forjar el propi projecte de vida, etc.

Limitacions a la llibertat individual

- El problema és trobar l'equilibri entre:
 - el principi d'utilitat, és a dir, l'exigència altruista i comunitarista de buscar la major felicitat del major nombre, i;
 - la defensa de la llibertat individual.
- La resposta de Mill és que **maximitzar la llibertat és sempre més útil** que augmentar la coacció, perquè es fonamenta en la necessitat que té la naturalesa humana de desenvolupar-se, i això afavoreix el conjunt de la societat. En aquest punt, Mill enllaça amb l'**eudemonisme**, ja que entén que la finalitat de l'ésser humà és el desenvolupament més elevat i més harmoniós de tots els seus poders, i això només és possible maximitzant la llibertat.